

Endre Lie Slettum

Kong Haakon VII-monumentet i Trondheim

Kongemonument og krigsminnested

Fordypningsoppgave i MLHIST - Lektorutdanning i historie for trinn 8-13

Veileder: Thomas Brandt

Mai 2022

Endre Lie Slettum

Kong Haakon VII-monumentet i Trondheim

Kongemonument og krigsminnested

Fordypningsoppgave i MLHIST - Lektorutdanning i historie for trinn
8-13

Veileder: Thomas Brandt

Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Minnet om kong Haakon VII synes å stå i nær relasjon med minnet om andre verdenskrig. I Trondheim kan billedhugger Stinius Fredriksens kong Haakon VII-monument fra 1972 være en materiell manifestasjon av dette minnet. Iført militær feltuniform fra krigsdagene formidler monumentet fortellingen om kongens motstand. Dette kan sees i lys av Ola Svein Stugus begrep *den patriotiske grunnfortellingen*. Analysen diskuterer i hvilken grad monumentet er et produkt av denne, med utgangspunkt i minne- og historiebruksteori. Herunder belyser analysen historiebruksfunksjoner med spor av grunnfortellingen, deriblant identitetsskapende, legitimerende og opplærende funksjoner. Et hovedpoeng er at monumentet ikke bare kan betraktes som krigsminnested, men også som kongemonument i en bredere nasjonalhistorisk minnekultur. Analysen diskuterer også hvordan monumentet inngår i en kollektiv minneprosess i etterkrigstiden, der det representerer et offentlig ønske om å kanonisere kongens plass i krigshistorien. Imidlertid er dette mer representativt for minnekulturen fra 1945 til 1970-årene, for i nyere tid har minnekulturen endret seg. Gjennom å kort sammenligne med nyere krigsminnesteder i Trondheim viser analysen hvordan en endret minnekultur kan utfordre hvordan vi forstår monumentet i dag.

Abstract

How the Norwegian society remembers King Haakon VII appears to be closely tied with how it remembers the Second World War. The correlation between these two memoirs can be found in physical form in Trondheim, where a monument portraying the King was erected in 1972 by sculptor Stinius Fredriksen. By depicting the King in his military uniform from the war, the monument conveys the story of the King's resistance. This may be viewed in light of *the patriotic master narrative*, named so by historian Ola Svein Stugu. Based on theory of memory and the uses of history, this thesis discusses to what degree the monument is a product of this master narrative. Traces of this can be found in functions this use of history has, including identifying, legitimizing and educative functions. A main argument is that the monument may not only be commemorating war history, but also a monument commemorating a king in a wider national memory culture. The analysis also discusses how the monument is part of a collective memory process, where it represents a public need for canonizing the King in war history. However, this may be more representative for memory culture from 1945 to the 1970s, seeing as the memory culture has changed in recent decades. By briefly comparing with more recent war memorials in Trondheim, the analysis shows how a changed memory culture may challenge how we understand the monument today.

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1: INTRODUKSJON	3
1.1 PROBLEMSTILLING	6
1.2 METODE OG EMPIRISK KILDEMATERIALE.....	7
1.2.1 <i>Feltanalyse på minnested</i>	7
1.2.2 <i>Kildesøk i Trondheim byarkiv og i Nasjonalbibliotekets digitale avisdatabase</i>	8
1.2.3 <i>Innslag av komparative perspektiv</i>	10
1.3 HISTORIOGRAFISK OVERSIKT	10
KAPITTEL 2: TEORI OG BEGREPSAVKLARINGER.....	15
2.1 MINNETEORI.....	15
2.2 HISTORIEBRUKSTEORI	17
KAPITTEL 3: ANALYSE OG DRØFTING AV KONG HAAKON VII-MONUMENTET .	19
3.1 Å BRUKE KONGEMONUMENTET SOM LEVNING FOR EN MINNEKULTUR.....	19
3.2 ET MONUMENT REIST PÅ OFFENTLIG INITIATIV	21
3.3 MOTSTANDSSYMBOL OG KOLLEKTIV IDENTITET I LYS AV GRUNNFORTELLINGEN.....	24
3.4 MINNELANDSKAPETS BETYDNING FOR EN FORTOLKNINGSMESSIG FLEKSIBILITET	28
3.5 EN MINNEKULTUR I ENDRING	29
KAPITTEL 4: KONKLUSJON	33
KILDER OG LITTERATUR.....	35
UTRYKTE KILDER	35
TRYKTE KILDER.....	35
KUNSTVERK NEVNT I OPPGAVEN	36
LITTERATUR.....	36
BILDELISTE	38

Kapittel 1: Introduksjon

I 2022 er det 150 år siden kong Haakon VII ble født den 3. august i 1872. Opprinnelig var han prins Carl av Danmark, men i 1905 ble han valgt til norsk konge for det selvstendige Norge. Navnet han fikk var Haakon VII – et navn med sterk tilknytning middelalderens gamle norske kongedømme før unionstid. Betoningen av norsk nasjonalhistorie ble også forsterket i 1906, da kong Haakon og dronning Maud ble kronet i Nidarosdomen iført riksregaliene. Den nyvalgte kongen ble konge i et parlamentarisk demokrati, der regjeringens makt siden 1884 utgikk fra Stortinget. Som en følge av dette hadde ikke kongen direkte politisk makt, men en symbolsk makt.¹ Likevel fikk han en betydelig plass som en del av nasjonsbyggingen etter unionsoppløsningen, men spesielt etter andre verdenskrig ble hans posisjon som nasjonalsymbol konsolidert. Kong Haakons ettermæle har nærmest blitt ensbetydende med den rollen han fikk som samlende nasjonalsymbol i motstandskampen under andre verdenskrig. Gjennom kongen og regjeringens «nei» til den tyske okkupasjonsmakten 10. april 1940 og radiotalene han holdt som eksilkonge i London, fikk han stor betydning for folks motstandsvilje i et okkupert Norge.² Denne oppfatningen kommer tydelig til uttrykk i den patosfylte minnetalen daværende statsminister Einar Gerhardsen holdt like etter kongens død 21. september 1957: «Men aldri var han sitt folks hjerte nærmere enn i utlendighetens år. Gjennom sin handlemåte gjorde han Kongen til det nasjonale samlingsmerke».³

Fortellingen om kong Haakons motstand inngår som en del av et større narrativ i norsk historieskriving etter andre verdenskrig. Ifølge historiker Ole Kristian Grimnes var historieskrivingen om krigen i de første etterfølgende tiårene kjennetegnet ved at den i stor grad dreide seg rundt et patriotisk krigs- og kamperspektiv.⁴ Historiker Ola Svein Stugu viser i boka *Den andre verdenskrigen i norsk etterkrigsminne* fra 2021 hvordan de samme patriotiske trekkene gikk igjen i sentrale historiefremstillinger fra perioden 1945-1970, både sakprosa og skjønnlitteratur. De tematiske tendensene han påpeker er at fremstillingene har et normativt verdigrunnlag, med vekt på nasjonal selvstendighet og demokrati, og at de har et tydelig skille mellom helter og skurker.⁵ Disse felles tendensene i historieskrivingen i tiårene etter andre verdenskrig betegnes som *grunnfortelling*, der Stugu bruker den mer spesifikke betegnelsen *den patriotiske grunnfortellingen*. Dette er en fortelling han hevder dominerte de

---

¹ Vogt 2021: 16-17

² Vogt 2021: 9-11

³ Gerhardsen 1957, sitert i Solumsmoen & Larssen 1967: 143-144

⁴ Grimnes 2020: 274

⁵ Stugu 2021: 39

første 25 årene etter krigen.⁶ Begrepet grunnfortelling kommer fra engelsk *master narrative*, og det betegner fortellingsmønstre som går igjen og reproduseres.⁷ Han karakteriserer den som en form for kanon, fordi den innehar identitetsskapende og moralsk retningsgivende funksjoner.⁸ Det identitetsskapende aspektet i fortellingen om motstanden har ifølge Stugu bidratt til å skape et nasjonalt «vi» etter krigen, og i fortellingene trekkes kong Haakon frem som en av lederskikkelsene i den kollektive motstanden.⁹ Historiker Carl Emil Vogt, som nylig har gjort omfattende forskning på kong Haakon, hevder at fortellingene fra perioden 1945 til 1970-tallet er preget av kongen som fremste lederskikkelse i motstandskampen. I disse fortellingene er han fremstilt som en autoritær militær leder som ledet landet til seier.¹⁰ Dette bildet av kong Haakon har også satt fysiske spor i etterkrigstidens minnelandskap – synliggjort i form av monumenter reist for å minnes monarken.

Figur 1: Kong Haakon VII-monumentet av Stinius Fredriksen. Nidarosdomens vestfront i bakgrunn. Fotograf: Endre Lie Slettum

---

⁶ Stugu 2021: 49

⁷ Stugu 2021: 39-40

⁸ Stugu 2021: 19

⁹ Stugu 2021: 39

¹⁰ Vogt 2021: 237

For femti år siden, i 1972, var det hundreårsjubileum for kongens fødselsdag. I den anledning ble det flere steder i landet avduket kongemonumenter til minne om den avdøde jubilaranten. Et av dem var Haakon VII-monumentet i Trondheim, som den 3. august 1972 ble avduket på Kong Haakon VII's plass ved Waisenhuset utenfor Nidarosdomen. Billedhugger Stinius Fredriksen, som var involvert i restaureringsarbeidet av domkirken, hadde stått for utformingen av det fem meter høye monumentet med arbeidstittelen «Haakon Rakrygg». Skulpturen står på sokkel og viser kongen iført den militære generalsuniformen som han ofte ble avbildet med under flukten i 1940.¹¹ Monumentet er en av sju statuer av monarken som ble reist i Norge i perioden 1951-1972. Det som er verdt å legge merke til er at alle fremstilte kongen i militær kledning.¹² Dette kan dermed være et uttrykk for den nære relasjonen mellom minnet om kongen og rollen han fikk som motstandssymbol under andre verdenskrig. Med andre ord kan man si at monumentet på sett og vis eksisterer i skjæringspunktet mellom kongemonument og krigsminnested. Samtidig kan man diskutere hvilken av disse to benevningene som er tydeligst. Videre kan monumentets plassering i Trondheim utenfor domkirken hvor kongen selv ble signet sammen med dronning Maud i 1906, invitere til diskusjon om monumentet kan være uttrykk for Haakons tilknytning byen og kongehusets røtter tilbake til middelalderen. Det som hittil er nevnt vil bli diskutert i analysekapitlene nedenfor.

Videre er ikke minnekulturen etter krigen statisk, men man kan snakke om en minnekultur i endring. Sammenlignet med andre land var minnekultur i Norge etter krigen preget av bred konsensus, men fra 1970-tallet og utover oppsto flere nyanser hvor grunnfortellingens patriotiske preg ble nedtonet.¹³ Enkelte av endringene i historieskrivingen fra 1970-tallet frem til i dag er økt søkelys på blant annet kommunisters innsats i motstandskampen, den tyske krigsøkonomien, krigsseilerne og Holocaust.¹⁴ Det er ikke bare historieskrivingen som har endret seg med tiden, men også utformingen av minnesteder. Vogt belyser blant annet hvordan minnstedene de første tiårene etter krigen representerte motstand, mens det mot slutten av århundret og etter tusenårsskiftet har kommet flere minnesteder med fokus på ofre.¹⁵ På sett og vis kan kong Haakon VII-monumentet som ble reist i 1972 være en

---

¹¹ Serck-Hanssen 2014: 106

¹² Serck-Hanssen 2014: 104-105

¹³ Stugu 2021: 170

¹⁴ Grimnes 2020

¹⁵ Vogt 2021: 211

materiell manifestasjon av et typisk etterkrigsminne om motstanden mot okkupasjonsmakten, fordi det formmessige uttrykket alluderer til kongens rolle i motstanden. Likevel inngår monumentet som en del av en større kollektiv minnekultur som har endret seg med tiden. Samtidig innehar også slike materielle minner en viktig funksjon i å opprettholde og videreutvikle det kollektive minnet om krigen.¹⁶ Det er derfor interessant å analysere monumentet av kong Haakon i Trondheim for å finne svar på i hvilken grad det representerer minnekulturen i de første tiårene etter andre verdenskrig, og samtidig undersøke hvordan dette inngår i et endret etterkrigsminne.

1.1 Problemstilling

Det som hittil er presentert danner utgangspunktet for følgende problemstilling: I hvilken grad kan man forstå monumentet av kong Haakon VII i Trondheim som et produkt av «den patriotiske grunnfortellingen» etter andre verdenskrig? Hvordan inngår monumentet som en del av en kollektiv minneprosess i norsk etterkrigstid, og er det representativt for minnekulturen i perioden 1945 til 1970-årene?

For å besvare disse spørsmålene vil denne oppgaven analysere monumentet med teoretisk vinkling fra minneteori og historiebruksteori. Som en del av det teoretiske begrepsapparatet i analysen er begrepene *grunnfortelling*, *minnested*, *monument*, *minnesmerke*, *minnekultur*, *kollektive minner* og *historiebruk*. Fagterminologien vil bli presisert og diskutert sammen med teorien i kapittel 2.

Periodeavgrensningen i problemstillingen innebærer at oppgaven vil sette monumentet inn i en sammenheng med tendenser i historieskriving om og minnekulturen knyttet til andre verdenskrig i perioden 1945-1970-tallet. Periodeavgrensningen gjelder for en minnekultur som var preget av den patriotiske grunnfortellingen, og som ifølge Stugu var preget av bred konsensus sammenlignet med andre land.¹⁷ Imidlertid er minnekulturen innenfor denne periodeavgrensningen kompleks med nyanser. Stugu bemerker at det kan være vanskelig å definere et enhetlig norsk etterkrigsminne, da minner innad i et felleskap kan variere mellom individer og kan endre seg over tid fra generasjon til generasjon.¹⁸ Derfor får tredje spørsmål i problemstillingen en noe mer tentativ behandling. Med hensyn til oppgavens omfang kan

---

¹⁶ Stugu 2021: 146

¹⁷ Stugu 2021: 170

¹⁸ Stugu 2021: 11

dette være vanskelig å besvare fullt ut, da det ville krevd en grundig gjennomgang og analyse av historiefremstillinger fra perioden, som sakprosa, skjønnlitteratur, minnesteder og andre kilder. Det jeg heller gjør er å peke på tendenser i perioden som går innunder det Stugu peker på som *konsensus*, og som kan kaste lys over hvordan kong Haakon VII-monumentet passer inn i denne minnekulturen.

Dessuten medfører å se monumentet som en del av en kollektiv mineprosess at perspektivet følgelig må flyttes nærmere vår tid. Jeg har av avgrensningshensyn valgt å legge mest vekt på Haakon VII-monumentet i Trondheim, og ikke de resterende seks kongemonumentene som ble reist i perioden 1951-1972. Et alternativ kunne vært å sammenligne flere av monumentene i en symmetrisk komparativ analyse, da samtlige kunne fungert som analyseobjekt for å belyse problemstillingen. Men for mitt formål og av avgrensningshensyn kan dette bli for stort omfang. Nils Aas' kjente monument på 7.-juniplassen i Oslo er allerede behandlet grundig av både Serck-Hanssen og Vogt.¹⁹ Komparasjon får likevel en liten plass i analysen, og denne metoden vil bli gjort nærmere rede for samt begrunnelse for valg i delkapittel 1.2.3.

Oppgaven er inndelt i fire hovedkapitler. Videre i introduksjonskapitlet kommer en gjennomgang av metode og historiografi. I kapittel 2 avklares sentrale begreper og det gjøres rede for minneteori og historiebruksteori. Kapittel 3 er et lengre analysekapittel, inndelt i fem delkapitler som drøfter problemstillingen. En oppsummerende konklusjon kommer i kapittel 4, hvor funnene fra analysen sammenfattes.

1.2 Metode og empirisk kildemateriale

Kong Haakon VII-monumentet analyseres i denne undersøkelsen som et materielt minne i lys av minneteori og historiebruksteori. Dette er sentral teori å ha i mente når man skal tilnærme seg et monument i en slik analyse, og de vil bli nærmere presentert og behandlet i kapittel 2. Først skal vi se på den mer konkrete fremgangsmåten i undersøkelsen og det empiriske materialet som ligger til grunn.

1.2.1 Feltanalyse på minnested

Kong Haakon VII-monumentet er det primære empiriske materialet i denne undersøkelsen. Å tilnærme seg monumentet som en materiell levning innebærer å gjøre kildekritiske

---

¹⁹ Serck-Hanssen 2014: 108-111; Vogt 2021: 229-234

refleksjoner og vurderinger. For å kunne finne ut av hvordan minnekulturen på et gitt tidspunkt var, så må man benytte seg av arbeidsmetoder knyttet til historiefaglig praksis. Dette er et poeng Ola Svein Stugu understreker, der han skriver at «Kva som kjenneteiknar minne på bestemte tidspunkt, og korleis dei endrar seg, vil kunne sporast gjennom tekstar og andre kjelder. Fortidige minne vil følgjelig kunne undersøkast med hjelp av historiefaglege metodar».²⁰ Derfor vektlegger denne oppgaven at analysen tydelig skal vise at det er gjort kildekritiske og velbegrunnede vurderinger av kildematerialet som skal tolkes. Stugu trekker frem at man må være bevisst på at kulturprodukter ble til innenfor visse kontekstuelle rammer, hvor noen har hatt makt over kulturproduksjonen, samtidig som motiver og interesser spiller inn i hvordan kulturproduktet danner mening.²¹ Dette er helt grunnleggende kildekritiske vurderinger man gjør som historiker i møte med kildemateriale. Hvordan monumentet kan forstås som levning for minnekulturen det ble til i vil bli drøftet i kapittel 3.1 nedenfor. Samtidig kan det være formålstjenlig å gå til andre kilder for å kunne si noe om minnekulturen i perioden monumentet ble reist.

1.2.2 Kildesøk i Trondheim byarkiv og i Nasjonalbibliotekets digitale avisdatabase

I fasen der jeg søkte etter primærkilder som kan bidra i analysen besøkte jeg Trondheim byarkiv. Her gikk jeg gjennom arkivmateriale fra formannskapet fra 05.12.1968-13.02.1969, hvor jeg fant et saksdokument fra Skulpturutvalget i Trondheim kommune sin behandling av kong Haakon VII-monumentet i 1968.²² Hva kan dette arkivmaterialet brukes til for å belyse mine problemstillinger?

Først og fremst er dette håndfast offentlig saksdokumentasjon av at Stinius Fredriksens monument ble behandlet og vedtatt av kommunens skulpturutvalg. Imidlertid er det begrenset hvor mye av problemstillingen arkivmaterialet kan belyse. Det sier lite om hvilke oppfatninger og forestillinger om kongen og krigen som eksisterte, da det i hovedsak opplyser formannskapet om skulpturutvalgets vurdering av de to utkastene. Det kan derfor argumenteres for at arkivmaterialet kommer litt kort i å kunne gi opplysninger om minnekulturen i perioden. For å kunne si noe mer om oppfatninger om kongen og krigen,

---

²⁰ Stugu 2021: 16

²¹ Stugu 2021: 21

²² Tønne, K. (26. november 1968). *Kong Haakon VII-monumentet*. [Saksdokument, formannskapsmøte 5. desember 1968]. Bystyret, Formannskapet og politiske organer (Boks Ada - L0024, Mappe 5/12-68). Trondheim kommune, Trondheim byarkiv.

monumentets tilblivelse, aktører i utarbeidelsen av det og historiebruksfunksjon, så kan aviser være formålstjenlig kildemateriale.

Ved hjelp av nasjonalbibliotekets digitale avisdatabase gjennomførte jeg et søk etter aviser fra Trondheim som kunne belyse problemstillingen.²³ Her skrev jeg inn søkeordene 'Adresseavisen', 'Stinius Fredriksen' og 'Kong Haakon', og jeg avgrenset periodesøket til å vise resultater fra 01.01.1968 til 31.12.1972. Fordi det allerede omtalte saksdokumentet er datert 1968, kunne dette året være et mulig punkt å starte i søket etter omtale av monumentet og billedhuggeren. Med disse søkefiltrene fant jeg tre relevante avisartikler fra perioden, i tillegg til en prolog som ble opplest ved avdukingen av monumentet i 1972.²⁴ For å se om monumentet ble omtalt mer utover på 1970-tallet utvidet jeg søket til 1980. Da fant jeg også en sak om da monumentet ble utsatt for vandalisme i 1975.²⁵ Det kan også kort nevnes noe som kunne vært gjort annerledes. Jeg kunne ha gått gjennom andre aviser enn bare Adresseavisen for omtale av monumentet for å se etter nyanser. Jeg fant dog en omtale i Dagbladet med reportasje fra Fredriksens arbeid.²⁶

Kildene kan også si noe om monumentets tilblivelse og aktører i utarbeidelsen av det. Dessuten kommer det frem hvilke oppfatninger og holdninger som fantes i perioden, deriblant gjennom lang omtale av seremonien rundt avdukingen.²⁷ At det var mediedekning i forkant av selve avdukingen viser også at dette var aktuelt i byen, samtidig som det reflekterer den offentlige oppmerksomheten. I avisartiklene er det også fotografier som kan fungere som primærkilder. Imidlertid gir ikke kildematerialet jeg har samlet inn en fullstendig oversikt over alle arrangementer og anledninger statuen har inngått i. Jeg kunne for eksempel gjort et mer omfattende søk etter bruk av statuen i forbindelse med 8. mai og 17. mai fra 1972 til i dag, da dette kunne fungert som eksempler på bruk av statuen i etterkant av avdukingen. Imidlertid måtte jeg av hensyn til tidsbruk i arbeidsprosessen velge bort dette, da å gå gjennom det allerede innsamlede kildematerialet viste seg å ta tid. Samtidig sier kildematerialet jeg har funnet mye om aktører og resepsjon av monumentet i 1960- og 1970-årene, og dette er tilstrekkelig for å kunne belyse problemstillingen. Med disse forbeholdene

---

²³ Nasjonalbiblioteket u.å.

²⁴ Adresseavisen 11. mai 1968: 26; Adresseavisen 21. juni 1972: 2; Adresseavisen 04. august 1972: 1 og 20; Kristiansen 1972, gjengitt i Adresseavisen 08. august 1972: 2

²⁵ Adresseavisen 09. mai 1975: 3

²⁶ Berg & Forbregd 21. mai 1970: 9

²⁷ Adresseavisen 04. august 1972: 1 og 20

kan jeg derfor fremheve at det er grunnlag for å si noe om hvordan statuen inngår i «den patriotiske grunnfortellingen» og som en del av en minnekultur etter andre verdenskrig.

1.2.3 Innslag av komparative perspektiv

Å analysere komparativt betyr å se et studieobjekt i lys av noe annet.²⁸ Innslag av komparative perspektiv er inkludert i oppgaven, da det kan belyse hvordan vi kan forstå kong Haakon VII-monumentet i dag i lys av nye tendenser i minnekultur. Gjennom å vise til andre krigsminnesteder i Trondheim kan dette fremheve kontraster, likheter og andre spenninger. Slik det kommer frem av problemstillingen, så er oppgavens fokus først og fremst å analysere Haakon VII-monumentet i lys av grunnfortellingen. Derfor kan det bli litt for omfattende å gjøre en større komparativ analyse med flere monumenter, da dette ville krevd en grundig symmetrisk gjennomgang og analyse av samtlige. Derfor begrenser det komparative aspektet i analysen seg til å bli et metodisk grep for å sette Haakon VII-monumentet inn i en større sammenheng. Formålet er heller å løfte frem eksempler på andre minnesteder for å belyse hvordan monumentet i dag fungerer. Fordi dette delmomentet vil få en noe mer tentativ behandling kan disse eksemplene fungere som forslag til videre undersøkelser. Det komparative innslaget er en del av den avsluttende diskusjonen i delkapittel 3.5.

1.3 Historiografisk oversikt

Det finnes allerede forskning gjort på både grunnfortellingen, minnesteder etter andre verdenskrig og kong Haakons plass i norsk minnekultur.²⁹ I det følgende kommer en oversikt over viktige tidligere bidrag som denne oppgaven benytter som sekundærlitteratur i analysen av kongemonumentet i Trondheim. Hensikten med dette delkapittelet er å presentere og gjøre rede for tidligere forskning, og samtidig vise hvordan denne oppgaven kan føye seg inn som et bidrag i forskningen på det kollektive minnet etter andre verdenskrig.

Det er skrevet mye om kong Haakon VII. Den mest oppdaterte fremstillingen finner vi hos historiker Carl Emil Vogt, som i 2021 publiserte boka *Heltekongen Haakon: Symbol i krig og fred*.³⁰ Dette er en omfattende studie av skikkelsen Haakon VII og hvilken betydning han

---

²⁸ Melve 2018: 71

²⁹ Når det gjelder monumentet, så har deler av denne tematikken tidligere blitt behandlet kort i eget gruppearbeid/øvingsoppgave i emnet *HIST1000 – Historien i samfunnet* høsten 2019. Her ble skulpturen omtalt kort og trukket frem som et av flere eksempler på minnesteder i Trondheim. Det er ikke gjenbrukt noe materiale fra gruppeoppgaven i denne undersøkelsen.

³⁰ Vogt 2021

hadde som symbol både før, under og etter krigen. Vogt har gått til primærkilder og sett på hvilken betydning forestillinger om kongen og symbolet H7 hadde for motstanden under krigen, og videre hvordan de artet seg i etterkrigstidens minnekultur. Han har også gått gjennom litteratur, dikt og filmer og sett på hvordan de fremstiller kong Haakon og hva slags oppfatninger de reflekterer. Slik Vogt selv presiserer i innledningskapitlet, så er boken ikke politisk historie, men heller mentalitetshistorie. Han gjør også et forbehold om bruken av begrepet *myte*, og at bokas program ikke er å avdekke eller plukke fra hverandre en myte om kong Haakons motstand. Her hevder han at denne begrepsbruken kan være uheldig fordi det kan assosieres med mytologi og heltesagn. I stedet nøyer han seg med begrepene fortelling og oppfatning, som han hevder kan være mer nøytrale uttrykk.³¹ Imidlertid kan mytebegrepet også forstås mer funksjonelt som en forenkling av fortiden.³² Likevel benytter ikke min analyse mytebegrepet, men diskuterer heller i hvilken grad grunnfortellingen om andre verdenskrig har satt sine spor i kong Haakon VII-monumentet og hvordan det kan sees som del av et kollektivt etterkrigsminne.

I boka er det et kapittel der Vogt behandler minnesteder dedikert til Haakon VII. Her går han i dybden på et utvalg minnesteder. Det være seg minnestedet i Nybergsund, Kongebautaen ved folkehøyskolen i Elverum, Kongebjerka i Molde og Nils Aas' monument på 7.-juniplassen i Oslo.³³ Et viktig poeng Vogt understreker, er at minstedene dedikert til kong Haakon er nasjonalt orientert, mens den mer komplekse og omfattende minnekulturen i etterkrigstiden også hadde innslag av internasjonale preg.³⁴ Selv om Vogt sitt bidrag er det nyeste i forskningen på kong Haakon VII, så kommer man ikke utenom Tor Bomann-Larsens omfattende biografi om kongen. Biografien strekker seg over åtte bind.³⁵ Dette er biografiske verk jeg har vurdert som sekundærlitteratur i analysen, men det er noe som ikke anses å være relevant i denne sammenheng. For mitt formål er den realhistoriske fremstillingen av kongen tilstrekkelig dekket i Vogt, som vist av den korte realhistoriske presentasjonen innledningsvis. Dette er tilstrekkelig bakgrunnskunnskap for å kunne henge med på min analyse, fordi denne undersøkelsen i hovedsak dreier seg om minnet om kong Haakon VII og ikke det biografiske om personen Haakon.

---

³¹ Vogt 2021: 13

³² Stugu 2016: 40

³³ Vogt 2021: 210-238

³⁴ Vogt 2021: 212

³⁵ Bomann-Larsen 2002-2019

Når det gjelder grunnfortellingen om andre verdenskrig, så er allerede omtalte Stugu (2021) og Grimnes (2020) nye forskningsbidrag.³⁶ Stugus bok dreier seg ikke bare om grunnfortellingen, men den gir en oversiktlig fremstilling av hva det er som kjennetegner den norske etterkrigskulturens minne av og bruk av historien om andre verdenskrig i Norge.³⁷ Han identifiserer og drøfter hvilke elementer i minnekulturen som har endret seg og hvilke som har holdt seg stabile over tid.³⁸ Grimnes går også gjennom hva som har endret seg i artikkelen *Hvordan har historieskrivingen om okkupasjonsårene skiftet over tid?* Han belyser hvordan historiefremstillinger i økende grad har innlemmet temaer som i perioden da grunnfortellingen dominerte ble mer neglisjert. Blant annet har det blitt rettet mer oppmerksomhet mot den kommunistiske Osvaldgruppens innsats i motstandskampen, hvordan krigsøkonomien påvirket norsk industri, sosialhistorie, rettsoppgjøret etter krigen og Holocaust.³⁹ Grimnes og Stugus forskning vil i denne oppgaven benyttes som sekundærlitteratur og som hjelp i analysen av monumentet. Det er imidlertid ikke bare i disse to forskningsbidragene at benevnelsen *grunnfortelling* dukker opp, for det er også behandlet i Vogt sin bok. Vogt trekker frem hvordan minnekulturen etter andre verdenskrig er preget av forestillinger om Haakon i spissen for den nasjonale motstanden. Han belyser blant annet hvordan regjeringens rolle i forhandlingene ofte ble nedtonet i fortellingene om krigen, mens kongens «Nei» er det som har festet seg.⁴⁰ I likhet med Vogt belyser også Stugu hvordan kong Haakon har blitt fremstilt innenfor rammene av den etablerte grunnfortellingen. Han tar for seg Hjemmefrontmuseet på Akershus festning, der han fremhever hvordan dette er en utstilling som bidrar til å legitimere og å gi den patriotiske grunnfortellingen autoritet. Et eksempel han trekker frem er fotografier fra de tidlige krigsdagene i 1940, der bilder av kong Haakon er mest fremtredende, mens bilder av regjeringen er få. «Utstillinga framhevar i det heile kongen som det fremste motstandssymbolet».⁴¹

Angående kongemonumentet som skal analyseres i denne undersøkelsen, er spesielt Caroline Serck-Hanssens doktorgradsavhandling *Kongen som ikon: Det norske monarkiet i offisiell representasjonskunst 1905-2005* relevant, samt boka *Kongelige portretter – monarkiet i*

---

³⁶ Stugu 2021; Grimnes 2020. I denne oppgaven går jeg i hovedsak gjennom det som vil benyttes som sekundærlitteratur i analysen. Se Stugu (2021) for en oppdatert og oversiktlig fremstilling av tidligere forskning gjort på historieskrivingen om andre verdenskrig.

³⁷ Stugu 2021: 8

³⁸ Stugu 2021: 11

³⁹ Grimnes 2020

⁴⁰ Vogt 2021: 237

⁴¹ Stugu 2021: 142-143

kunsten.⁴² Førstnevnte tar for seg den offentlige representasjonskunsten av det norske kongehuset. Hun legger mest vekt på hvordan kong Haakon, kong Olav og dagens kongefamilie har blitt fremstilt i form av portretter og skulpturer. Disse verkene plasserer hun inn i en historisk kontekst, hvor hun drøfter og gjør tolkninger av hvordan samtidens politiske og estetiske strømninger spilte inn.⁴³ Sistnevnte publikasjon bygger på forskningen i doktorgradsavhandlingen, men her vier hun også mer plass til både Christian Frederik og Bernadottedynastiet.⁴⁴ Begge disse arbeidene kan virke mer kunsthistorisk forankret, men Serck-Hanssen gir samtidig bred realhistorisk kontekst for kunsten som omtales. Innenfor de realhistoriske rammene gjør Serck-Hanssen flere tolkninger som denne analysen vil omtale. Et viktig poeng hun fremhever er at monumentene som ble reist til minne om kong Haakon VII «[...] kan betraktes som en kombinasjon av flere ulike sjangre – kongestatue, krigsminnesmerke og seiersmonument».⁴⁵ Dette perspektivet vil bli drøftet i analysekapittelet, hvor jeg kommer til å argumentere for hvordan monumentet eksisterer i et skjæringspunkt mellom krigsminnested og kongemonument – sett i lys av minneteori og historiebruksteori.

Videre er det gjort forskningsbidrag på både kunst og minnesteder i Trondheim. Når det gjelder minnesteder i byen skrev Andreas Eliassen Grini i 2020 en bacheloroppgave om krigsminnesteder i Trondheim. Han belyser blant annet snublesteinene. Disse ser han i lys av minneteori.⁴⁶ Min oppgave behandler også et minnested i Trondheim i lys av minneteori, men ulikt fokus. Videre gav Gustav Svihus Borgersen i 2021 ut boka *Kunstguiden: Utendørskunst i Trondheim sentrum*. Dette er en bok som tar for seg skulpturer og kunst i Midtbyen. Riktignok er det kun viet én side til en kort omtale av det aktuelle monumentet, men den dekker andre monumenter i byen som denne oppgaven kort vil trekke inn. Det være seg Cissi Klein-minnesmerket på Kalvskinnet og snublesteinene i byen.⁴⁷

Slik vi nå har sett er det allerede gjort grundig forskning på både minnesteder etter andre verdenskrig, grunnfortellingen og kong Haakon VII i norsk etterkrigsminne. Dette reiser spørsmålet om hva nytt denne oppgaven kan tilføre. Slik omtalen av tidligere forskning viser, så vil følgende fremstilling bygge videre på og drøfte poeng og synspunkt. Den tidligere

---

⁴² Serck-Hanssen 2012; Serck-Hanssen 2014

⁴³ Serck-Hanssen 2012: 27-29

⁴⁴ Serck-Hanssen 2014

⁴⁵ Serck-Hanssen 2014: 105

⁴⁶ Grini 2020: 2

⁴⁷ Borgersen 2021

forskningen blir derfor benyttet som sekundærlitteratur i oppgaven. Videre kan denne analysen være et bidrag i forskningen på minnesteder og minnet etter andre verdenskrig. Analysen belyser hvordan kong Haakon VII-monumentet i Trondheim kan betraktes i lys av minneteori og historiebruksteori, der den drøfter i hvilken grad monumentet er et produkt av grunnfortellingen om andre verdenskrig. Neste kapittel vil gå i dybden på den teoretiske tilnærmingen i analysen gjennom å avklare og presisere det teoretiske begrepsapparatet.

Kapittel 2: Teori og begrepsavklaringer

2.1 Minneteori

Begrepet *minne* kan veldig kort defineres som at man ser tilbake for å gjenkalle en forestilling om fortiden.⁴⁸ En av de kanskje mest toneangivende i europeisk minneforskning er franskmannen Pierre Nora. Han pekte på at *minne* og *historie* ikke er synonyme begreper. Mens minner er et noe mer abstrakt fenomen utsatt for dialektikken mellom både erindring og glemsel, så er historie et forsøk på å rekonstruere og fremstille en tapt fortid.⁴⁹ Også Ola Svein Stugu belyser dette skillet, der han trekker frem hvordan minne og historie er to ulike tilnærminger til fortiden. Mens minnet er orientert fra en bestemt nåtid som skuer bakover, så er historiefaget opptatt av å se på og finne svar på hva som faktisk hendte.⁵⁰

Videre er *minnested* et vidt begrep, som i minneteori brukes om både fysiske steder, kulturprodukter og sentrale hendelser og personer som utgjør en sentral betydning i en minnekultur.⁵¹ Selve begrepet har opphav i Noras begrep *lieux de mémoire*. Nora belyste minners betydning i en kultur, der han forklarte at den tilbakelagte og ugjenkallelige fortiden skaper et behov for å ivareta den.⁵² Riktignok er *lieux de mémoire* et fransk begrep, og når vi skal bruke terminologien på norsk har Stugu trukket frem to oversettelser av hva Nora la i minnestedsbegrepet. Den første er materielle steder knyttet til bestemte historiske hendelser og personer, mens den andre er ikke-materielle steder i minnet. Den sistnevnte oversettelsen blir av Stugu ytterligere konkretisert som *minneknagger*, der han i sammenheng med minnet om andre verdenskrig trekker frem 9. april, Hjemmefronten, Quisling og kong Haakon VII som eksempler på minneknagger.⁵³

Imidlertid kan minnestedsbegrepet etter Nora, her forstått som både fysiske minnesteder og steder i minnet, problematiseres. I sin doktorgradsavhandling *Forhandlinger om 22. Juli-minnet: Den nasjonale minnestedsprosessen 2011-2017*, benytter Ingeborg A. H. Hjorth seg av et mer snevert minnestedsbegrep enn Nora. Hun påpeker at minnesteder kan forstås som «[...] fysiske steder som har gjennomgått en kreativ bearbeiding eller tilrettelegging – f.eks.

---

⁴⁸ Stugu 2021: 15

⁴⁹ Nora 1989: 8

⁵⁰ Stugu 2016: 29

⁵¹ Stugu 2016: 78

⁵² Nora 1989: 7-12

⁵³ Stugu 2021: 19

ved utplassering av et minnesmerke eller monument – for å minne om bestemte fortidige hendelser».⁵⁴ For denne oppgavens formål kan en slik forståelse av begrepet være mer hensiktsmessig siden dette er en feltanalyse av et fysisk monument. To begreper som faller innunder det overordnede minnestedsbegrepet er *monument* og *minnesmerke*, og nedenfor følger en avklaring av disse.

Ifølge Stugu kan man gjøre et semantisk skille mellom begrepene monument og minnesmerke som på norsk ofte blir brukt om hverandre. Mens førstnevnte er minnesteder som er reist for å minnes noe man er stolt av, er minnesmerke (eng. *memorial*) steder som bygges for å minnes noe man sørger over.⁵⁵ I denne oppgaven blir monument forstått i betydningen Stugu her presiserer. Videre har et monument også den funksjonen «[...] att lära ut samt väcka eller förstärka sympatier för personer och händelser som avbildats», slik Ulf Zander gjengir Pierre Noras minnestedsbegrep.⁵⁶ Zander forteller at monumentstradisjonen har lange historiske røtter, og at slike statuer gir personen som er portrettert en opphøyet posisjon som forbilde for publikum.⁵⁷ Slik sett kan monumenter være uttrykk for hvilke idealer og verdier som kjennetegner en minnekultur. Sett i lys av den norske etterkrigstidens betoning av kong Haakon som helt og forbilde i motstandskampen, kan en analyse av Stinius Fredriksens kongemonument i Trondheim fortelle oss noe om minnekulturen i perioden da grunnfortellingen om andre verdenskrig var dominerende. Om vi går ut fra definisjonen av monumenter som uttrykk for noe et samfunn er stolt av, så kan også begrepet *kanon* være relevant. Den tyske kulturminneforskeren Aleida Assmann betegner kanon som aktiv erindring, fordi det er uttrykk for noe samfunn ønsker å minnes. Samtidig finnes det også en mer passiv form for erindring hun kaller *arkiv*. Arkiv er ikke det samme som glemsel, men heller minner som ikke aktivt fremheves i samfunnet.⁵⁸ Fordi monumenter er synlige manifestasjoner av minner i det offentlige rom, så synliggjør de hva samfunnet på et gitt tidspunkt ønsket at skulle være del av en felles kanon. Det er nettopp dette Kong Haakon VII-monumentet i Trondheim kan være et uttrykk for, og man kan derfor se kongen som en del av et kollektivt etterkrigsminne.

---

⁵⁴ Hjorth 2020: 23

⁵⁵ Stugu 2016: 94-95

⁵⁶ Zander 2014: 162

⁵⁷ Zander 2014: 162-163

⁵⁸ Assmann 2008: 98-103

Begrepet *kollektivt minne* er i denne sammenheng relevant, fordi forestillingen om det kollektive «vi» ble forsterket av den patriotiske grunnfortellingens identitetsskapende funksjon gjennom betoningen av den nasjonale motstandskampen.⁵⁹ Kollektive minner er her forstått som minner som deles og kommuniseres innenfor et felleskap.⁶⁰ Begrepet har røtter i sosiologisk teori, og dets opphavsmann er den franske sosiologen Maurice Halbwachs. Han hevdet at kollektive minner i et samfunn bidrar til å skape kontinuitet mellom fortid og nåtid. Gjennom dette har kollektive minner den funksjonen at de gir individer identitet og tilhørighet i et større felleskap. Stugu påpeker i sin gjennomgang av Halbwachs teori at bruken av samlende symbol er viktig for kollektive minner.⁶¹ Karlsson, som også presenterer Halbwachs teori, poengterer dessuten at spesifikke historier ofte får betydning for å danne et sosialt og nasjonalt minnefelleskap – i det som på svensk heter «minnesgemenskap».⁶² Historien om den norske motstanden mot okkupasjonen kan fungere som et slikt kollektivt minne, og i disse fortellingene blir Kong Haakon VII trukket frem som et av de mest sentrale symbolene på en nasjonal motstandsvilje. Man kan derfor se kongen som del av et kollektivt minne etter krigen. Samtidig er kollektive minner en prosess. Fordi de formes og reproduseres gjennom kommunikasjon, så vil de følgelig endres og utvikles over tid. Når nye generasjoner kommer inn i kollektivet, mens tidsvitner gradvis forsvinner har dette følger for hva som kjennetegner et kollektivt minne.⁶³ Overført på grunnfortellingen om andre verdenskrig kan vi vise til Grimnes som belyser hvordan nye generasjoner tar med seg nye spørsmål hvor de er opptatte av andre perspektiver enn deres forgjengere.⁶⁴

2.2 Historiebruksteori

Begrepet *historiebruk* innebærer kort sagt hvordan fortiden brukes på ulike måter og i ulike framstillinger.⁶⁵ Karlsson bemerker at historie brukes for å nå spesifikke mål. I en historiebruksanalyse anlegger han to perspektiver; et intensjonsperspektiv og et funksjonsperspektiv. Førstnevnte innebærer å identifisere aktører og hvilke intensjoner som kan ligge bak, mens sistnevnte er orientert mot hvilke funksjoner den aktuelle bruken av historie kan ha.⁶⁶ Karlsson har utarbeidet en typologi for historiebruk, hvor han deler inn i

---

⁵⁹ Stugu 2021: 39

⁶⁰ Stugu 2021: 15

⁶¹ Stugu 2021: 16-17

⁶² Karlsson 2014: 39

⁶³ Stugu 2021: 16-20

⁶⁴ Grimnes 2020: 274

⁶⁵ Folkenborg 2018: 15

⁶⁶ Karlsson 2014: 70-71

ulike typer. Det være seg vitenskapelig-, eksistensiell-, moralsk-, ideologisk-, ikke-bruk og politisk-pedagogisk historiebruk. Karlssons typologi definerer også behov, brukere og funksjon for hver av typene.⁶⁷ Dette er én systematisk måte å tilnærme seg historiebruk på.

Det finnes også flere innganger til historiebruk, og i analysen av kong Haakon VII-monumentet kan Håkon Rune Folkenborgs systematiske tilnærming være til hjelp. Han fremhever at man kan analysere historiebruk gjennom å undersøke funksjon, formidlingsform og hvilke samfunnsområder bruken forekommer i.⁶⁸ De ulike områdene for historiebruk deler han inn i vitenskapelig, politisk-ideologisk, kommersiell og offentlig.⁶⁹ Fordi denne undersøkelsen analyserer et offentlig monument, så vil det offentlige historiebruksområdet være relevant. Folkenborg hevder at innenfor dette området så er legitimerende- og identitetsskapende funksjoner særlig fremtredende.⁷⁰ Imidlertid kan historiebruken av kong Haakon VII-monumentet ha flere funksjoner samtidig, noe analysekapitlet vil belyse. I tillegg til Folkenborgs tilnærming kan også Karlssons intensjon- og funksjonsperspektiv være gode innganger til analyse av monumentet.

---

⁶⁷ Karlsson 2014: 72

⁶⁸ Folkenborg 2018: 15

⁶⁹ Folkenborg 2018: 32

⁷⁰ Folkenborg 2018: 111

Kapittel 3: Analyse og drøfting av kong Haakon VII-monumentet

3.1 Å bruke kongemonumentet som levning for en minnekultur

Innledningsvis i en analyse av kongemonumentet kan man stille seg spørsmålet: Er statuer og kongemonumenter mulige å benytte som levninger som kan fortelle oss hva som kjennetegnet minnekulturen i tiden de ble til i? Et argument for at dette lar seg gjøre finner vi hos Stugu, som påpeker at kulturprodukter kan studeres som kilder til den kulturen de ble til i.⁷¹ Et lignende argument kan vi også finne hos James E. Young: «[...] neither the monument nor its meaning is everlasting. Both a monument and its significance are constructed in particular times and places, contingent on the political, historical, and aesthetic realities of the moment».⁷² Dette er to argumenter som støtter opp under denne oppgavens problemstilling som legger opp til å analysere statuen av kong Haakon som et produkt av grunnfortellingen, da den kan opptre som et uttrykk for minnekultur i 1972. Hvordan kan monumentet benyttes som levning, og hva kan det fortelle oss om minnekultur i etterkrigstiden?

Imidlertid kan man her problematisere om i det hele tatt lar seg gjøre å fastslå den rådende minnekulturen i 1972. Først og fremst kan benevnningen *minnekulturen* i bestemt form entall være noe generaliserende fordi det er utfordrende å definere en minnekultur i et spesifikt år. Dette er et forbehold Stugu gjør, der han bemerker at minner innad i et felleskap kan variere mellom individer og kan endre seg over tid.⁷³ Kong Haakon VII-monumentet i Trondheim ble reist 27 år etter krigens slutt. Om man da går utfra Stugus argument om at kulturprodukter kan studeres som kilder for den minnekulturen de ble til i, så blir det en levning for hva samfunnet ønsket å minnes.⁷⁴ Den 3. august 1972 var en merkedag for å minnes kongen. Selv om minner er dynamiske og kan endres over tid, viser det visuelle formuttrykket med kongen som militær leder i feltuniform at minnet om motstanden fortsatt sto sterkt. Som Stugu hevder, var historieskrivningen og minnekulturen relativt konsensuspreget de første 25 årene etter krigen.⁷⁵ Noen av de stabile trekkene som utgjorde grunnfortellingen om krigen var den tematiske betoningen av krigshandlinger og motstand mot fienden. Man kan derfor i stedet for å benytte statuen som levning for minnekulturen i 1972 heller forsøke å betrakte monumentet som en

---

⁷¹ Stugu 2021: 20

⁷² Young 2000: 95

⁷³ Stugu 2021: 11

⁷⁴ Stugu 2021: 20

⁷⁵ Stugu 2021: 49

del av minnekultur i en periode, der det kan fungere som en levning for strømninger og tendenser i perioden 1945 til 1970-årene.

Å studere et monument for å si noe om det historiske opphavet og minnekulturen det ble til i, innebærer også at det estetiske kan spille inn i analysen av det. Ifølge Young, representerer monumenter et skjæringspunkt der offentlig kunst og politisk minne møtes.⁷⁶ Med andre ord, så kan man tilnærme seg et monument både fra et historiefaglig og et estetisk ståsted. Denne analysen er i sin helhet historiefaglig orientert, men det utelukker ikke omtale av de estetiske sidene ved monumentet. Grunnen til dette er at det estetiske kan ha betydning for monumentets formål og funksjon. Som historiker kan man derfor dra nytte av perspektiver fra estetikkens verden i en historiebruksanalyse. En mulig estetisk inngang til monumentet finner vi hos kunsthistoriker Caroline Serck-Hanssen. Hun påpeker at Stinius Fredriksens monument i stor grad beholder et tradisjonelt monumentalt uttrykk, til tross for at det proporsjonalt sett ikke er så høyt sammenlignet med andre monumenter.⁷⁷ Hva kan så effektene av dette ha vært?

En mulig effekt av statuens proporsjoner er at den ikke blir like dominerende i dens omgivelser. Den er ikke overdimensjonert, fordi når man ser den på avstand synes statuen å ha realistiske kroppslige proporsjoner. Kanskje dette kan ha vært et grep for å gjøre den mer folkelig, og alludere til tilnavnet «Folkekongen»? Likevel er statuen opphøyet på sokkel. Ulf Zander påpeker at personer som portretteres som monumenter får en opphøyet posisjon som skal gi tilskuerne et forbilde å se opp til.⁷⁸ Det monumentale uttrykket viser en konge med fast holdning, og dette kan ha hatt en effekt på hvilke verdier monumentet skulle formidle til publikum. Billedhugger Stinius Fredriksen brukte arbeidstittelen «Haakon Rakrygg» til monumentet, og kroppsspråket skulle formidle kongens rolle som symbol i motstanden. Den 23. mai 1970 publiserte Dagbladet en reportasje fra Fredriksens arbeid med monumentet, hvor han ble sitert med uttalelsen:

– Noen kriger var han jo ikke, men han ble nødt til å kjempe og ble symbolet på folkets motstandsvilje. Jeg mener det ville være galt å lage noe annet enn en portrettstatue av Kong Haakon for å få fram denne symbolikken, sier billedhoggeren.⁷⁹

---

⁷⁶ Young 2000: 93

⁷⁷ Serck-Hanssen 2012: 112

⁷⁸ Zander 2014: 162-163

⁷⁹ Berg & Forbregd 23. mai 1970: 9

Det er nettopp det visuelle formuttrykkets symbolske innhold som gir monumentet en viktig funksjon i å formidle minnet om krigen. Serck-Hanssen bemerker at Fredriksens detaljrike fremstilling av feltuniformen fra 1940 sammen med den knyttede høyreneven er tydelige hentydninger til kongens motstand under krigen.⁸⁰ Dette kan videre sees i lys av de patriotiske trekkene som gikk igjen i historieskrivingen i perioden. I hvilken grad monumentet er et produkt av den patriotiske grunnfortellingen og hvilken effekt og funksjon monumentet har vil bli mer inngående drøftet i kommende analysekapitler. Men det kan allerede her fremheves at det estetiske preget som alluderer til krigsårene gir kongemonumentet den egenskapen at det kan benyttes som levning for minnekultur i norsk etterkrigstid.

Dermed er det grunnlag for å bruke kongemonumentet som en levning når man skal tilnærme seg minnekulturen innenfor en gitt periode. Selv om det kan være utfordrende å definere en enhetlig minnekultur i 1972, så kan man heller forsøke å se monumentet som et uttrykk for en bredere minnekultur i tiårene etter andre verdenskrig. Dette fordi det samsvarer med tendenser i «den patriotiske grunnfortellingen» i perioden 1945 til 1970-årene. Som et figurativt og naturalistisk kongemonument reflekterer det et ønske om å minnes kongen og hans regjeringstid, men billedhugger Stinius Fredriksens fremstilling av kongen i militær kledning uttrykker samtidig en intensjon om å minnes krigen – og kongens plass i den. Når vi da skal benytte monumentet som levning for minnekultur i etterkrigstiden kan man derfor argumentere for at skulpturen reflekterer både billedhugger Fredriksens personlige oppfatning av monarken, samtidig som at det i kraft av å være et bestillingsprosjekt fra Trondheim kommune også representerer et offentlig minne. Imidlertid kan ikke monumentet som levning alene si stort mer om aktørers intensjoner og minnekulturen det inngår i. Derfor er det for denne analysen formålstjenlig å se på hva det innsamlede empiriske kildematerialet kan fortelle om aktører bak utarbeidelsen av monumentet.

3.2 Et monument reist på offentlig initiativ

Det å forstå en minnekultur forutsetter å ha kunnskap om hvem som har hatt makt over en kulturproduksjon, men også den kommunikasjonen produktene er en del av.⁸¹ Som en del av historiebruksanalyse er det derfor hensiktsmessig å undersøke aktører som reiste kong Haakon

---

⁸⁰ Serck-Hanssen 2012: 112

⁸¹ Stugu 2021: 21

VII-monumentet. For å gjøre dette vil avisene og saksdokumentet være nyttig empirisk materiale som kan kaste lys over dette. Hvilke historiske opplysninger kan kildematerialet gi om involverte aktørers mulige intensjoner bak reisningen av monumentet?

I forrige delkapittel ble det vist til en reportasje fra Dagbladet som uttrykte billedhugger Stinius Fredriksens intensjon bak hvordan han ønsket å fremstille kongen som monument. Her bemerket Fredriksen at han ønsket å fremstille kongen med høy portrettlikhet som gjenspeiler kongens rolle i motstanden mot okkupasjonen.⁸² Stinius Fredriksen (1902-1977) var utdannet billedhugger, som fra 1927 av var bosatt i Trondheim. Som en del av byens billedhuggermiljø medvirket han i utsmykningen av vestfronten til Nidarosdomen, der 14 av helgenstauene, inkludert St. Olav kan krediteres til Fredriksen.⁸³ I 1968 leverte Stinius Fredriksen og Per Palle Storm hvert sitt utkast til et Haakon VII-monument i Trondheim.⁸⁴ Utkastene ble vurdert i Trondheim kommunes skulpturutvalg, og det var Fredriksens bidrag utvalget til slutt vedtok å fremme forslag til formannskapet om at skulle støpes som monument. Dette vedtaket kan vi finne i saksdokumentet fra skulpturutvalget i Trondheim sin behandling av utkastene.⁸⁵ Selv om dette arkivmaterialet kommer litt kort i å kunne opplyse om samtidens minnekultur innehar det likevel en viktig opplysning for denne analysen. Det er at det dokumenterer at monumentet skulle reises på offentlig initiativ. Dermed kan vi snakke om monumentet som et uttrykk for et offentlig minne, og hvis vi følger Håkon Rune Folkenborgs kategorisering av historiebruksområder så kan vi benytte termen offentlig historiebruk om monumentsreisningen.⁸⁶ Innenfor dette historiebruksområdet er det relevant å se på hva den offentlige aktøren, kommunen, sine intensjoner kan ha vært. Hva kan så det innsamlede kildematerialet fra Nasjonalbibliotekets avisdatabase fortelle om dette?

Stugu fremhever at taler holdt i anledning minnemarkeringer kan fungere som vitne for dagsaktuelle oppfatninger i samtiden.⁸⁷ Hundreårsmarkeringen av kong Haakons fødselsdag den 3. august 1972 er eksempel på minnemarkering. Påfølgende dag ble det trykket en reportasje fra avdukingen i Adresseavisen. Denne inneholder en gjengivelse av en tale

---

⁸² Berg & Forbregd 23. mai 1970: 9

⁸³ Serck-Hanssen 2014: 174

⁸⁴ Adresseavisen 11. mai 1968: 26

⁸⁵ Tønne, K. (26. november 1968). *Kong Haakon VII-monumentet*. [Saksdokument, formannskapsmøte 5. desember 1968]. Bystyret, Formannskapet og politiske organer (Boks Ada – L0024, Mappe 5/12-68). Trondheim kommune, Trondheim byarkiv.

⁸⁶ Folkenborg 2018: 111

⁸⁷ Stugu 2021: 144

daværende ordfører Kaare Tønne holdt under en festmiddag i Erkebispegården i etterkant av minneseremonien. Fra avisforsiden innledes reportasjen med et fotografi. Dette viser et utsnitt av det oppmøtte publikum som skuer opp mot statuen ordføreren nettopp har avduket, mens han selv står med blikket vendt nedover – en gest som kanskje kan uttrykke en form for ærbødighet og respekt. I etterkant av avdukingen ble det holdt festmiddag i Erkebispegården, hvor ordføreren holdt talen som er delvis gjengitt i reportasjen. Imidlertid opplyser ikke kilden om dette er direkte sitert fra Tønnes tale eller noe Adresseavisens journalist har parafasert etter å ha lyttet til talene holdt under festmiddagen. Dermed blir dette et spørsmål om kildens troverdighet, da det ikke er helt klart om det som står skrevet er de samme ordene som ble ytret. Gitt at dette er direkte sitert fra ordføreren tale kan vi lese mulige interesser og intensjoner bak å reise et monument av kong Haakon i Trondheim. Her kommer det frem at plassen monumentet står på kort tid etter frigjøringen i 1945 ble bestemt av kommunestyret at skulle bli oppkalt etter monarken som nylig hadde kommet tilbake etter eksil. Dette ble omtalt som et «historisk vedtak» av ordføreren, hvor han også omtalte kong Haakon med tilnavnet «Folkekongen».⁸⁸ Artikkelen fortsetter videre å gjengi utsagn fra talen:

Å hedre Kongen på denne måte er en anerkjennelse av hans historiske innsats for land og folk, og vi føler i stor grad taknemlighet overfor kunstneren som har forevige Norges lengst residerende monark med så stor innlevelse, sa ordføreren videre i sin tale [...].⁸⁹

Her kan vi lese at ordføreren uttrykker at monumentsreisingen er en anerkjennelse av kongens plass i nasjonal historie gjennom å fremheve kongens lange regjeringstid som lengst residerende monark. Dermed kan dette vitne om at det ikke bare var krigsmotstanden som ble fremhevet i kommunens minneseremoni, men også kongens lange regjeringstid. Slik hedring av historiske personer som har hatt innflytelse i nasjonal historie var ikke et nytt fenomen. Denne handlingen kan sees i lys av nasjonalismens røtter tilbake til 1800-tallet, slik Serck-Hanssen påpeker.⁹⁰ Om vi ser dette i lys av minneteorien kan vi i disse utsagnene lese et ønske om å reise et monument for å forevige et minne. Med andre ord kan vi snakke om kong Haakon VII-monumentet som uttrykk for kanon. Kulturminneforsker Aleida Assmann finner at kanon representerer et samfunns aktive erindring.⁹¹ Når en offentlig aktør som kommunen finansierte tilrettelegging av både et parkanlegg og reising av monument til minne om kong

---

⁸⁸ Adresseavisen 04. august 1972: 1

⁸⁹ Adresseavisen 04. august 1972: 20

⁹⁰ Serck-Hanssen 2012: 44

⁹¹ Assmann 2008: 106

Haakon VII, så representerer dette hva denne initiativtakeren ønsket å løfte frem som del av en nasjonal fortelling. Ifølge Stugu er monumentsreising et middel for å fryse minner i tid.⁹² Gjennom å uttrykke takknemmelighet for at Stinius Fredriksen har foreviget kongen, viser ordførerens utsagn at monumentsreisningen kan ha hatt til hensikt å sementere kongens plass i en nasjonal kanon.

Kort oppsummert har dette delkapitlet belyst hvordan monumentet inngår som en del av et offentlig minne, da initiativtakeren var Trondheim kommune. Samtidig har vi også sett hvordan billedhugger Stinius Fredriksen utformet skulpturen for å formidle kongens motstandsrolle. Imidlertid tyder ordførerens utsagn på at det ikke kun er krig og motstand statuen var ment å fremheve, men også kongens regjeringstid og plass i en nasjonal historie. Mer overordnet kan man tolke monumentsreisningen som et middel for å bevare og synliggjøre minnet om kongen – både som motstandssymbol og monark. En slik fortolkningsmessig fleksibilitet vil bli belyst i de to neste analysekapitlene som drøfter hvilke historiebruksfunksjoner monumentet kan ha hatt.

3.3 Motstandssymbol og kollektiv identitet i lys av grunnfortellingen

Stugu hevder at fysiske minner om krigen utgjør en viktig rolle i å opprettholde og videreutvikle det kollektive minnet om krigen.⁹³ I en analyse av kongemonumentet vil det følgelig være relevant å stille spørsmål om hvilke spor vi kan finne av grunnfortellingen og hvordan den bidrar til å bevare den. Hvilke verdier og holdninger kan monumentet representere? Hvilken funksjon kan historiebruken ha hatt?

Ved monumentsavdukingen den 3. august 1972 ble det opplest en prolog som kan reflektere hvilke oppfatninger om kongen som var tilstedeværende ved minneseremonien. Prologen ble trykket i Adresseavisen 8. august 1972. Den ble skrevet av Hans Kristiansen og består av elleve strofer. To av strofene omhandler krigen, mens to andre nevner krigen implisitt. Nedenfor følger et utdrag fra prologen med åttende strofe:

---

⁹² Stugu 2016: 80

⁹³ Stugu 2021: 146

Vi husker hva som hendte.
Vi ble for svake.
Kongen måtte dra av landet.
Men han kom tilbake!
Han var høvedsmann
halvt hundre år,
i ånd og sannhet
Haakon den gode.
Det var ikke alltid
alle som forstod det.
De sa det også –
uten skam
at skuten kunne
seile uten ham.
Det var ord som sved.
Han lot seg ikke merke.
Hans hjerte var stort
og rommet så meget –
også det.
Han ble på sin post,
uforstyrrelig klar,
ett med kongeidéen.
Først da nøden kom,
så vi hvor sterk han var.
Da skrev vi ærbødig
hans navn i sneen.⁹⁴

På samme måte som at monumentet er et kunstverk som uttrykker kunstnerens oppfatning og forestilling om kongen, så er denne prologen et lyrisk uttrykk for dikterens forestilling. Man kan derfor benytte dette som et kulturprodukt som inngår i minnekulturen om kong Haakon. Strofen fremstiller kongen som stødig motstandsfigur, hvor personlige karakteristikk som godhet og styrke fremheves. Den innledende formuleringen «Vi husker hva som hendte» uttrykker en kollektiv forestilling om krigen som noe alle erfarte, der verbet *å huske* indikerer at dette er et forsøk på å gjenkalle et kollektivt minne om krigen. De to siste verselinjene i strofen forteller at navnet hans ble skrevet i snøen. Trolig var dette referanse til bruken av H7-monogrammet og slagordet «Leve Kongen» som hyppig ble brukt av nordmenn som ønsket å uttrykke lojalitet mot kongen under krigen. Dette var under krigen ulovlige sivile motstandshandlinger Statspolitiet straffet med bøter.⁹⁵ Disse linjene som refererer til en kollektiv motstand gjennom bruken av flertallspronomenet «vi» kan underbygge

---

⁹⁴ Kristiansen 1972, gjengitt i Adresseavisen 08. august 1972: 2

⁹⁵ Vogt 2021: 114

monumentets identitetsskapende funksjon. Dette innebærer at monumentet kan ha bidratt til å opprettholde og fremheve forestillingen om et kollektivt «vi». Selv om minner på individnivå kan være ulikt fra det større felleskapet, så er individer del av en gruppe med en eller annen form for markør som gjør dem til et felleskap.⁹⁶ Et slikt felleskap kan være nasjonen, og minnet om norsk motstand mot okkupasjonen kan være en markør som var viktig for å skape en kollektiv nasjonalfølelse i tiårene etter krigen. Om man da ser kong Haakon som et samlingsmerke for en kollektiv motstand kan monumentet som levning fortelle hvordan samfunnet ønsket å minnes krigen, hvor det å belyse den nasjonale motstanden underbygger en nasjonal identitet. Samlet sett kan man derfor se dette som identitetsskapende historiebruksfunksjon, som ifølge Folkenborg dominerer innenfor det offentlige historiebruksområdet.⁹⁷

Videre kan monumentet ha hatt en moraliserende og opplærende funksjon, hvor det som et synlig offentlig monument kunne opptre som et forbilde for publikum. Dette er ifølge Zander en sentral funksjon portrettmonumenter har.⁹⁸ Som vi har sett i strofen over blir kongen omtalt som god og sterk motstandsfigur, eksemplifisert gjennom navnebruken «Haakon den gode». Samtidig ønsket Stinius Fredriksen å forme skulpturen med et kroppsspråk som formidler en tydelig motstandsvilje.⁹⁹ Den ranke holdningen med venstrefoten lent på en stein, et fast blikk og den knyttede høyreneven formidler en konge som evnet å stå imot da en fremmed overmakt kom, og som forsvarte demokratiske verdier. Monumentet kan derfor ha hatt den funksjonen å opptre som et ideal for hvilke verdier og moralske egenskaper det nasjonale felleskapet både burde strebe etter og identifisere seg med. Denne opplærende og moraliserende funksjonen kan sees i lys av tendenser i den patriotiske grunnfortellingen. En historiefremstilling vi kan trekke inn er *Norge under okkupasjonen* av Christian A. R. Christensen fra 1964.¹⁰⁰ Dette er et verk Stugu hevder ikke er en verdinøytral bok. Verket inngår i den patriotiske grunnfortellingen, hvor det trekker frem kong Haakons «Nei» som et moralsk kompass og forbilde for de som drev aktiv motstand. Hans forsvar av Grunnloven og demokratiet settes i moralsk kontrast til okkupasjonsmakten og Quisling, forteller Stugu.¹⁰¹

---

⁹⁶ Karlsson 2014: 39

⁹⁷ Folkenborg 2018: 111

⁹⁸ Zander 2014: 162

⁹⁹ Berg & Forbregd 23. mai 1970: 9

¹⁰⁰ Christensen 1964

¹⁰¹ Stugu 2021: 25

Som monumentsanalysen har belyst formidler monumentet kongens «Nei», og dette kan videre gi monumentet en legitimerende historiebruksfunksjon.

I lys av den patriotiske grunnfortellingen kan monumentets legitimerende funksjon være at det synliggjør kongens plass i minnet om krigen. Som vist over med eksempel bidro den patriotiske grunnfortellingen til å fremheve kongens motstandsrolle. Sett i et kollektivt minneperspektiv, så kan man her benytte begrepet minneknagg. Dette er en av to betydninger som ligger i Noras minnestsbegrep *lieux de mémoire*. Minneknaggenes funksjon er at de danner markører som fortellinger må forholde seg til. Ifølge Stugu utgjør kong Haakon en slik minneknagg i etterkrigstidens minnekultur, sammen med andre minneknagger som 9. april, Hjemmefronten, Quisling og 8. mai. I tillegg påpeker han at grunnfortellingen gir minneknaggene mening og sammenheng.¹⁰²

I fortellingene om krigen huskes kongens «Nei» den 10. april som viktig markør i minnet om krigen, derfor kan man trolig benytte minneknaggsbegrepet om dette. Imidlertid kan det kort fremheves at uttrykket *kongens nei* er en forenkling av begivenhetene 10. april. Ifølge Vogt sa ikke kongen alene et direkte «nei» til den tyske sendemannen Curt Braüer. Kongen holdt en tale til regjeringen i Nybergsund der han skal ha sagt at han ville abdisere dersom regjeringen etterkom kravene. Det var altså i samsvar med og gjennom regjeringen at kongen avviste de tyske kravene.¹⁰³ Selv om uttrykket *kongens nei* er en forenkling, så er betydningen det fikk for minnekulturen viktig. Hendelsen har en plass i minnet om krigen, for slik som Noras utvidete minnestsbegrep legger opp til kan dette defineres som et «sted i minnet». Denne minneknaggen har videre manifestert seg som det materielle minnstedet kong Haakon VII-monumentet i Trondheim med et formspråk som henspiller på minnet om kongens motstandsrolle. Dermed kan man hevde at monumentet har en slags legitimerende funksjon for kong Haakons plass i minnet om andre verdenskrig. Som materielt minnsted bidrar monumentet til å synliggjøre og opprettholde dette kollektive etterkrigsminnet. Dette er historiebruksfunksjoner som peker i retning av å tolke monumentet som et krigsminnsted. Imidlertid finnes det faktorer som kan gi et mer nyansert bilde av monumentet og åpne for en fortolkningsmessig fleksibilitet, og neste kapittel vil belyse dette.

---

¹⁰² Stugu 2021: 19-20

¹⁰³ Vogt 2021: 54-55

3.4 Minnelandskapets betydning for en fortolkningsmessig fleksibilitet

Som annonsert i innledningskapitlet, så inviterer plasseringen av monumentet utenfor Nidarosdomen i Trondheim til diskusjon. Ifølge Serck-Hanssen er skulpturmonumentene av kong Haakon som ble reist i Norge en kombinasjon av sjangrene kongestatue, seiersmonument og krigsminnesmerke.¹⁰⁴ Når det gjelder kongemonumentet i Trondheim, så kan omgivelsene åpne opp for en fortolkningsmessig fleksibilitet, hvor det ikke bare er å betrakte som et krigsminnested som inngår i den patriotiske grunnfortellingen, men også et kongemonument som inngår i en bredere nasjonalhistorisk minnekultur.

Når man står og ser på skulpturen legger man merke til Nidarosdomens vestfront i bakgrunnen som er dekorert med helgenstatuer, deriblant Olav den hellige. I Adresseavisen sin reportasje fra avdukingen står det at Martin Michaelsen, medlem av skulpturutvalget, belyste plasseringen av monumentet: «Han påpekte den ideelle plassering monumentet har fått i umiddelbar nærhet av nasjonale minnesmerker som Nidaroskatedralen og Erkebispegården».¹⁰⁵ Dermed kan monumentet være mer en bare en skulptur, fordi også minnelandskapet det er omgitt av kan underbygge minnestedets formidling av et minne. Ifølge Stugu kan stedstilknytning tilføre utdyping og tilleggsbetydning til minnesteder.¹⁰⁶ Vi har sett hvordan monumentet i stor grad formidler krig og motstand, men om man tar omgivelsene i betraktning kan monumentet få et bredere tolkningspotensiale. Det var i Nidarosdomen kong Haakon og Dronning Maud ble kronet i 1906, og dermed kan monumentet også betraktes som et kongemonument som minnes kongens regjeringstid som folkevalgt konge og nasjonal selvstendighet tilknyttet tiden etter unionsoppløsningen i 1905. Nærheten til den gamle katedralen fra middelalderen kan dessuten bidra til å gi kong Haakon plass i en nasjonalhistorie som strekker seg lengre tilbake enn 1905, helt tilbake til middelalderkongene før unionstid.

Det er også andre faktorer i minnelandskapet som kan tale for å betrakte det som et nasjonalt orientert kongemonument. Parkområdet monumentet står i ble tilrettelagt for å minnes kongen, hvor det ifølge ordfører Kaare Tønne fikk tildelt stedsnavnet Haakon VII's plass like etter frigjøringen i 1945.¹⁰⁷ Å navngi steder etter historiske personer kan være uttrykk for

---

¹⁰⁴ Serck-Hanssen 2014: 105

¹⁰⁵ Adresseavisen 04. august 1972: 20

¹⁰⁶ Stugu 2016: 91

¹⁰⁷ Adresseavisen 04. august 1972: 1

offentlig historiebruk, og ifølge Håkon Rune Folkenborg bidrar det til å markere en bys identitet.¹⁰⁸ Dessuten har statuen blikket vendt ut mot Prinsens gate og Prinsen Kino. I en artikkel publisert av Adresseavisen 21. juni 1972 fortalte parksjef Ottar Qvenild at parkanlegget og sokkelen ble utarbeidet slik at statuen skulle ha hodet vendt ut mot Prinsens gate.¹⁰⁹ Dermed kan omgivelsene underbygge hvordan monumentet formidler monarkiets plass i nasjonal kultur og historie. Man kan derfor betrakte monumentet som et nasjonalt orientert kongemonument, som ikke bare minnes krig og motstand.

Basert på disse funnene kan man argumentere for at monumentet ikke kun er en statue på sokkel, men et minnested som inkluderer minnelandskapet det er omgitt av. Minnelandskapet i Trondheim åpner opp for en fortolkningsmessig fleksibilitet av kong Haakon VII-monumentet. Omgivelsene tilfører monumentet nasjonalhistorisk formidlingspotensiale gjennom nærheten til Nidarosdomen, hvilket kan representere den spesielle tilknytningen kongen hadde til byen. Det var i Nidarosdomen kongen ble kronet i 1906, og statuens omgivelser kan tale for at monumentet ikke bare er et krigsminnested, men også et kongemonument. Likevel er ikke minnelandskapet i dag nødvendigvis det samme som i 1972. Prinsens gate er i dag en trafikkert ferdselsåre i Trondheim, hvor flere forbipasserende i dag ikke tilhører samme generasjon som reiste monumentet. Dette leder videre til en avsluttende diskusjon om monumentets plass i en endret minnekultur.

3.5 En minnekultur i endring

Når nye generasjoner kommer inn i et kollektiv mens andre går ut vil minnekulturen endre seg.¹¹⁰ Dette har også skjedd med minnekultur tilknyttet andre verdenskrig, hvilket har vært utslagsgivende for utforming av nyere krigsminnesteder fra både før og etter tusenårsskiftet. Flere krigsminnesteder har i nyere tid i større grad fremhevet ofrene enn heltene.¹¹¹ For å forstå kong Haakon VII-monumentet i dag kan man derfor se det i lys av en minnekultur i endring. I følgende avsluttende diskusjon vil det bli løftet frem eksempler på andre tendenser i minnekulturen gjennom å kort vise til andre minnesteder etter andre verdenskrig. Disse kan fungere som forslag til videre undersøkelser, da de ikke vil behandles fullt ut. I en ny og

---

¹⁰⁸ Folkenborg 2018: 123

¹⁰⁹ Adresseavisen 21. juni 1972: 2

¹¹⁰ Grimnes 2020: 274

¹¹¹ Vogt 2021: 211

endret minnekultur, blir kong Haakon VII-monumentet marginalisert og kanskje fastsatt i tid? Eller er det fremdeles et minnested med høy relevans?

James Young belyser hvordan monumenters betydning ikke er evigvarende og uforanderlige, men betinget av de verdiene som preget den historiske situasjonen de ble reist i. Han hevder det er uheldig å si at tradisjonelle monumenters budskap er fryst i tid, fordi meningsinnholdet i all kunst kan forandre seg over tid.¹¹² Som belyst i delkapittel 3.2 var monumentsreisningen et middel for å fryse minnet om kongen slik han ble oppfattet av generasjonen som hadde opplevd krigen. Monumentets formspråk formidler en kongeskikkelse som ble et symbol på motstandskampen mot okkupasjonsmakten under andre verdenskrig. Selv om Young hevder at verdiene et monument representerer ikke er uforanderlige, så synes likevel ikke dette å ha endret seg stort siden 1972.¹¹³ Ifølge Vogt har minnet om kong Haakon som ydmyk og demokratisk monark stått sterkt helt siden krigen.¹¹⁴ Fortellingen om kongens motstand representerer demokratiske verdier som nasjonal selvstendighet og folkestyre, og disse holder det norske demokratiet fremdeles høyt. En kulturell høytidsdag hvor dette kommer til uttrykk er 17.-maifeiringen, hvor monumentet fortsatt i dag fyller en funksjon som et fast stopp på 17. mai-programmet i Trondheim. Fra 17.-maikomiteens program i 2019, publisert på Adresseavisens nettside, sto kransenedleggelse, hornmusikk og tale ved monumentet på programmet.¹¹⁵ Dette kan vitne om at monumentet fremdeles har en relevans, hvor det fyller en funksjon som innslag i Trondheims feiring av nasjonaldagen.

Imidlertid bør man se monumentet i lys av andre tendenser i minnekulturen for å få en bredere forståelse av monumentets funksjon i dag. Det finnes spenninger mellom hvordan kong Haakon VII-monumentet og nyere minnesteder etter andre verdenskrig har blitt utformet. Et eksempel vi kan trekke frem er skulpturen av Cissi Klein, reist i 1997 på Kalvskinnet i Trondheim. Dette er et minnesmerke til minne om den 13 år gamle jenta som ble et offer for jødeforfølgelsene under andre verdenskrig i Trondheim. Skulpturen viser en liten jente som sitter på en parkbenk. Den er ikke veldig synlig, men glir inn i omgivelsene med andre parkbenker. Føttene hennes når ikke bakken, og dette symboliserer at hun aldri vokste opp.¹¹⁶ Skulpturen av Kong Haakon VII er mer monumental og dominerende i uttrykket der det står

---

¹¹² Young 2000: 94-95

¹¹³ Young 2000: 94-95

¹¹⁴ Vogt 2021: 10-11

¹¹⁵ Midtbø 2019

¹¹⁶ Borgersen 2021: 98

Figur 2: Cissi Klein på Kalvskinnet i Trondheim. Skulpturen er laget av Tone Løvseth Ek og Tore Bjørn Skjølsvik. Fotograf: Endre Lie Slettum

oppøyet på sokkel, mens Cissi Klein-skulpturen glir mer inn i omgivelsene. Dette kan sees i tråd med tendenser i utformingen av minnesmerker i nyere tid, og et annet eksempel vi kan finne i Trondheim er *Snublesteinene*.¹¹⁷ Dette er små plaketter nedfelt på fortau utenfor hus hvor det bodde ofre for Holocaust. Disse minnesmerkene finnes ikke bare i Norge, for i Europa er det om lag 75 000 snublesteiner.¹¹⁸ På samme måte som Cissi Klein-minnesmerket glir også snublesteinene inn i omgivelsene hvor de ikke er så lett å få øye på. Både Cissi Klein og snublesteinene er minnesmerker som inngår i en bredere internasjonal minnekultur for å minnes ofrene for Holocaust. På den annen side blir kong Haakon VII-monumentet mer orientert mot en nasjonal minnekultur.

Skulpturene er minnesteder med en tilknytning andre verdenskrig, men de kan på sett og vis representere ulike generasjoners minnekultur. Mens etterkrigstidens patriotiske grunnfortelling var mer opptatt av å fremheve minnet om heltene, har den nyere minnekulturen i større grad rettet søkelyset mot ofrene. Tidligere var minnet om Holocaust og ofrene gjenstand for en mer passiv erindring. Ifølge Stugu ble ikke jødene utelatt i fremstillinger av krigen, men offerperspektivet hadde en mer perifer plass i

---

¹¹⁷ Borgersen 2021: 178-179

¹¹⁸ Stugu 2021: 146

grunnfortellingen.¹¹⁹ Med andre ord kan man her benytte Assmanns arkivbegrep.¹²⁰ Men, etter å ha fått større plass i historieskriving og minnesteder i nyere tid faller dette nå innunder en aktiv erindring hvor Holocaustminnet har blitt kanonisert. Som vi har sett står monumentet av og minnet om kong Haakon støtt, hvor det utgjør en plass i en nasjonal kanon om andre verdenskrig. Kong Haakon er ikke glemt i minnet om andre verdenskrig, men det som har forandret seg er at flere tematiske fokus og aktører i større grad har blitt innlemmet i en kanon.

---

¹¹⁹ Stugu 2021: 94-95

¹²⁰ Assmann 2008

Kapittel 4: Konklusjon

Den røde tråden i undersøkelsen har vært problemstillingene som ble annonsert innledningsvis. I hvilken grad kan man forstå monumentet av kong Haakon VII i Trondheim som et produkt av «den patriotiske grunnfortellingen» etter andre verdenskrig? Hvordan inngår monumentet som en del av en kollektiv minneprosess i norsk etterkrigstid, og er det representativt for minnekulturen i perioden 1945 til 1970-årene?

Gjennom å diskutere i hvilken grad monumentet er et produkt av grunnfortellingen, så har jeg belyst hvordan monumentet kan benyttes som levning for minnekultur i en periode da grunnfortellingen sto stødig. Som levning kan det fortelle oss hva samfunnet ønsket å minnes, der minnet kongen knyttes sammen med den symbolske motstandsrollen han representerte i en kollektiv minnekultur. Dette synliggjøres i det formmessige uttrykket, hvor Stinius Fredriksen har risset en detaljert feltuniform fra krigsdagene, med et kroppsspråk som symboliserer motstandsvilje. Som gjennomgangen av forskning på grunnfortellingen har vist, dominerte motstandsperspektivet i historieskriving fra 1945 til 1970-årene. Derfor er det grunnlag for å hevde at monumentet er representativt for minnekultur i perioden. Selv om det finnes nyanser, så kan man i lys av den patriotiske grunnfortellingen se at monumentet vitner om hvilke oppfatninger om kongen og krigen som eksisterte i perioden. Monumentet ble finansiert av Trondheim kommune, og gjennom å drøfte mulige intensjoner har vi funnet at monumentet kan ha blitt reist for å bevare og synliggjøre kongens plass i en nasjonal kanon. Som offentlig monument reflekterer det hva makthaverne i samfunnet ønsket å løfte frem som del av en nasjonalhistorie, men også krigshistorie.

Den offentlige historiebruken kan ha hatt flere funksjoner. En viktig funksjon er at kong Haakon VII-monumentet kan utgjøre en kollektiv identitetsskapende funksjon. Denne funksjonen henter retorisk ammunisjon fra et kollektivt minne om krigen, hvor vi har sett at prologen som ble opplest ved avdukingen definerer et nasjonalt «vi» som opplevde krigen og ytet motstand i kongens navn. Som motstandssymbol har monumentet den funksjonen at det kan underbygge en nasjonal kollektiv identitet. Videre har analysen belyst hvordan monumentet også har en opplærende og moraliserende funksjon. Det representerer en kongeskikkelse som var moralsk og ydmyk, som holdt fast på demokratiske verdier og Grunnloven. I kraft av å være opphøyet på sokkel fungerer monumentet dermed som forbilde, hvor det definerer hvilke verdier publikum skal strebe etter og identifisere seg med. Dessuten

kan monumentet også ha hatt en legitimerende funksjon, hvor det synliggjør kongens plass i et kollektivt etterkrigsminne. Blant annet har analysen belyst hvordan kong Haakon VII-monumentet er en materiell manifestasjon av en kollektiv minneknagg om kongens motstand.

For å kunne se hvordan monumentet inngår i en kollektiv minneprosess i etterkrigstiden, så har analysen også belyst hvilken plass det har i en endret minnekultur. Som diskutert avslutningsvis kan et monuments evne til å være aktuelt kanskje være knyttet til i hvilken grad det er fryst i tid. Fordi det i dag inngår i 17.-maifeiring har det fremdeles relevans, og kong Haakon VII har en plass i en nasjonal kanon om andre verdenskrig. Imidlertid har etterkrigstidens minnekultur innlemmet flere tematiske fokus og aktører i en kanon. Gjennom å trekke inn Cissi Klein-skulpturen på Kalvskinnet og snublesteinene, så har analysen belyst hvordan kong Haakon VII-monumentet skiller seg fra nyere minnesteder med tilknytning andre verdenskrig. Mens kong Haakon VII-monumentet er et mer synlig og tradisjonelt skulpturmonument på sokkel, så glir de nyere minstedene mer inn i omgivelsene.

Spor av krigshistorie i kong Haakon VII-monumentet er såpass tydelige at de dermed kan tale for at monumentet i stor grad inngår i og er et produkt av den patriotiske grunnfortellingen. Derfor kan monumentet kanskje i større grad betraktes som et krigsminnested enn et kongemonument. Likevel er bildet mer nyansert enn som så, fordi det finnes elementer som åpner for en fortolkningsmessig fleksibilitet. Minnelandskapet bør også tas i betraktning, hvor omgivelsene kan tilføre monumentet bredere fortolkningspotensiale. Gjennom nærheten til Nidarosdomen kan monumentet alludere til monarkiets røtter tilbake til middelalderen, men også opptre som et kongemonument og minnested for kroningen av Haakon og Maud i 1906. Dermed kan monumentet også betraktes som et nasjonalt orientert kongemonument. Det er ikke kun minnelandskapet som kan åpne for et bredere fortolkningspotensial, for som vi har sett av talen ordfører Kaare Tønne holdt etter avdukingen, så var monumentsreisningen også en hedring av regjeringstiden til monarken. Selv om monumentet i stor grad er produkt av den patriotiske grunnfortellingen finnes samtidig elementer som peker i retning av å omtale monumentet som kongemonument også. Med andre ord trenger ikke den ene betegnelsen å utelukke den andre, snarere kan kongens motstand sees som del av et nasjonalt minne. Alt i alt, så eksisterer Kong Haakon VII-monumentet i et skjæringspunkt mellom kongemonument og krigsminnested. Monumentet er en materiell manifestasjon av et nasjonalt kollektivt minne, der minnet om kongen knyttes sammen med minnet om krigen.

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Tønne, K. (26. november 1968). *Kong Haakon VII-monumentet*. [Saksdokument, Formannskapsmøte 5. desember 1968]. Bystyret, Formannskapet og politiske organer (Boks Ada – L0024. Mappe 5/12-68). Trondheim kommune, Trondheim byarkiv.

Trykte kilder

Adresseavisen (1968, 11. mai). To utkast i søkelyset for et Kongemonument ved Nidaroskatedralen. *Adresseavisen*, s. 26. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_adresseavisen_null_null_19680511_202_109_1

Adresseavisen (1972, 21. juni). Sokkelen venter på „Haakon VII”. *Adresseavisen*, s. 2. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_adresseavisen_null_null_19720621_206_140_1

Adresseavisen (1972, 04. august). Folkekongen hedret. *Adresseavisen*, s. 1 og 20. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_adresseavisen_null_null_19720804_206_178_1

Adresseavisen (1975, 09. mai). Tvette Kongens føtter. *Adresseavisen*, s. 3. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_adresseavisen_null_null_19750509_209_105_1

Berg, B. & Forbregd, K. (1970, 23. mai). St. Inius på hemsens ved Nidarosdomen. *Dagbladet*, s. 9 og 15. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_dagbladet_null_null_19700523_102_116_1

Kristiansen, H. (1972). Kong Haakon VII. Gjengitt i *Adresseavisen* (1972, 08. august). *Adresseavisen*, s. 2. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_adresseavisen_null_null_19720808_206_181_1

Midtbø, M. K. (2019, 16. mai). Her er det du trenger å vite om 17. mai-feiringen i Trondheim. *Adresseavisen*. <https://www.adressa.no/pluss/nyheter/2019/05/16/Her-er-det-du-trenger-%C3%A5-vite-om-17.-mai-feiringen-i-Trondheim-19045179.ece?rs5329401651074420514&t=1>

Kunstverk nevnt i oppgaven

Nedenfor følger en oversikt over kunstverkene og minnstedene som er nevnt i oppgaven, med henvisning til hvilke publikasjoner de er gjengitt i.

- Aas, N. (1967-72). *Haakon VII* [Skulptur]. 7.-juniplassen, Oslo kommune. Gjengitt i Serck-Hanssen, C. (2014). *Kongelige portretter: Monarkiet i kunsten 1814-1905* (s. 108-111). Orfeus Publishing.
- Bast, Ø. (1950). *Kongebautaen* [Minnestein]. Elverum folkehøgskole. Gjengitt i Vogt, C. E. (2021). *Heltekongen Haakon: Symbol i krig og fred* (s. 216-220). Cappelen Damm.
- Demnig, G. (1994/2010). *Snublesteiner* [Messingplater]. Midtbyen, Trondheim kommune. Gjengitt i Borgersen, G. S. (2021). *Kunstguiden: Utendørskunst i Trondheim sentrum* (s. 178-179). Museumsforlaget.
- Ek, T. L. & Skjølsvik, T. B. (1997). *Cissi Klein* [Skulptur]. Museums plass, Kalvskinnet Trondheim kommune. Gjengitt i Borgersen, G. S. (2021). *Kunstguiden: Utendørskunst i Trondheim sentrum* (s. 98-99). Museumsforlaget.
- Fredriksen, S. (1967-72). *Haakon VII* [Skulptur]. Parken ved Waisenhuset, Trondheim kommune. Gjengitt i Serck-Hanssen, C. (2014). *Kongelige portretter: Monarkiet i kunsten 1814-1905* (s. 106-107). Orfeus Publishing.
- Hansen, H. (1955). *Minneplate ved Kongebjerken* [Minneplate]. Glomstua, Molde. Gjengitt i Vogt, C. E. (2021). *Heltekongen Haakon: Symbol i krig og fred* (s. 220-229). Cappelen Damm.
- Trysil kommune (1945-46). *Kongebautaen* [Minnestein]. Kongeparken, Nybergsund. Gjengitt i Vogt, C. E. (2021). *Heltekongen Haakon: Symbol i krig og fred* (s. 212-216). Cappelen Damm.

Litteratur

- Assmann, A. (2008). Canon and Archive. I A. Erll & A. Nünning (Red.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* (s. 97-108). Walter De Gruyter.
- Bomann-Larsen, T. (2002-2019). *Haakon og Maud* (Bd. 1-8). Cappelen Damm.
- Borgersen, G. S. (2021). *Kunstguiden: Utendørskunst i Trondheim sentrum*. Museumsforlaget.
- Christensen, C. A. R. (1964). *Norge under okkupasjonen*. Fabritius

- Eget gruppearbeid: Bjerrum, B., Donovan, J. A., Skjærstad, O. H. & Slettum, E. L. (2019). *HIST1000 Øvingsoppgave uke 39: Minner, materialitet og steder*. [Upublisert øvingsoppgave HIST1000 – Historien i samfunnet, 2. oktober 2019]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Folkenborg, H. R. (2018). *En fortid – mange fortellinger: Introduksjon til historiebruk*. Cappelen Damm Akademisk.
- Grimnes, O. K. (2020). Hvordan har historieskrivingen om okkupasjonsårene skiftet over tid? *Nytt Norsk Tidsskrift*, 37(3), 274-286. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2020-03-09>
- Grini, A. E. (2020). *Leirer, plaketter og snublesteiner: Krigen i det trondhjemske minnelandskap* [Bacheloroppgave]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Hjorth, I. A. H. (2020). *Forhandlinger om 22. Juli-minnet: Den nasjonale minnedesprosessen 2011-2017* [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Karlsson, K. (2014). Historia, historiedidaktik och historiekultur – teori och perspektiv. I K. Karlsson & U. Zander (Red.), *Historien är närvarande: Historiedidaktik som teori och tillämpning* (s. 13-89). Studentlitteratur.
- Melve, L. (2018). Å arbeide komparativt. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 70-91). Universitetsforlaget.
- Nasjonalbiblioteket (u.å.). *Søk i millioner av norske aviser*. Hentet 04. mai 2022 fra <https://www.nb.no/search?mediatype=aviser>
- Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire (Marc Roudeboush, overs.). *Representations: Special Issue: Memory and Counter-Memory*, (26), 7-24. <https://doi.org/10.2307/2928520>
- Serck-Hanssen, C. (2012). *Kongen som ikon: Det norske monarkiet i offisiell representasjonskunst 1905-2005* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Bergen.
- Serck-Hanssen, C. (2014). *Kongelige portretter: Monarkiet i kunsten 1814-1905*. Orfeus Publishing.
- Solumsmoen, O. & Larssen O. (Red.). (1967). *Med Einar Gerhardsen gjennom 20 år*. Tiden Norsk Forlag.
- Stugu, O. S. (2016). *Historie i bruk* (2. utg.). Samlaget.
- Stugu, O. S. (2021). *Den andre verdenskrigen i norsk etterkrigsminne*. Samlaget.
- Vogt, C. E. (2021). *Heltekongen Haakon: Symbol i krig og fred*. Cappelen Damm.

Young, J. E. (2000). *At Memory's Edge: After-Images of the Holocaust in Contemporary Art and Architecture*. Yale University Press.

Zander, U. (2014). Historiekulturella manifestationer – historia i ord, bilder och musik. I K. Karlsson & U. Zander (Red.), *Historien är närvarande: Historiedidaktik som teori och tillämpning* (s. 91-175). Studentlitteratur.

Bildeliste

Figur 1: Slettum, E. L. (2022, 3. februar). [Fotografi av Stinius Fredriksens «Haakon VII»].

Figur 2: Slettum, E. L. (2022, 6. mai). [Fotografi av «Cissi Klein» av Tone Løvseth Ek & Tore Bjørn Skjølsvik].

